

Рецензія

на підручник «Пulьмонологія та фтизіатрія» за редакцією Ю.І. Феценка, В.П. Мельника, І.Г. Ільницького. — Київ, Львів: Атлас, 2009. — 1336 с. — 261 рис. — 147 табл.

Підручник «Пulьмонологія та фтизіатрія» у 2 томах написаний колективом висококваліфікованих фахівців у галузі медицини. Це вагома подія у житті студентів вищих навчальних медичних закладів III–IV рівня акредитації та лікарів-інтернів за фаховим спрямуванням «Пulьмонологія та фтизіатрія», лікарів різних спеціальностей, передусім пulьмонологів та фтизіатрів, оскільки подібної праці з цього медичного напрямку протягом останнього півстоліття в Україні не видавалося. За цей час медична наука збагатилася важливими відкриттями і досягненнями, впроваджено у практику охорони здоров'я надзвичайно багато нових високоефективних методів діагностики, лікування та профілактики легеневих захворювань. Лікувально-діагностичні заклади поповнилися різноманітними технічними засобами, значно збільшився арсенал лікарських засобів, з'явилися нові класи високоефективних ліків, які не мають аналогів у минулому.

Разом з тим перед медициною появилися нові невідкладні проблеми і завдання, що зумовлено різнобічним патоморфозом туберкульозу та інших легеневих недуг, погіршенням стану довкілля внаслідок небайдливого ставлення до оточуючої природи, її забруднення, перш за все радіоактивними та хімічними речовинами. Економічні негаразди в Україні призвели до зубожіння значної частини населення і далеко неадекватної психологічної переорієнтації в нинішніх ринкових умовах.

Підручник «Пulьмонологія та фтизіатрія» — основне джерело знань і універсальний порадник з питань фтизіатрії та пulьмонології. В ньому всебічно викладено сучасні погляди на сутність багатьох захворювань легень, діагностику, лікування та профілактику. Підручник справді універсальний, у ньому можна знайти відповіді на різноманітні запитання, що виникають перед лікарем-фтизіатром чи пulьмологом, а також фахівцями первинної лікарської ланки (терапевтами, педіатрами, сімейними лікарями) та поліклінічних підрозділів.

На перший погляд, підручник видається дещо великим за обсягом, складним для сприйняття, у зв'язку з термінологією та інтерпретацією тих чи інших явищ. Однак це в жодному разі не зменшує цінності праці, а, натомість, робить його дійсно універсальним джерелом, де можна отримати повноцінну вичерпну відповідь на запитання, що виникають перед студентами, лікарями-інтернами, лікарями різного фаху і, передусім, фтизіатрами та пulьмологами.

У рецензованому підручнику всебічно висвітлені відомості про хвороби органів дихання і туберкульоз, включаючи етіологію, епідеміологію, патогенез та клінічну симптоматику. Обґрунтовані загальні принципи діагностики, лікування та профілактики захворювань бронхолегеневої системи. Чітко наведено дані з диспансе-

ризації та медико-соціальної експертизи працездатності. Детально висвітлено організаційні питання пulьмонологічної та протитуберкульозної допомоги населенню України, виходячи з рекомендацій Всесвітньої організації охорони здоров'я, правових та інструктивних документів, регламентованих Міністерством освіти і науки України та Міністерством охорони здоров'я України.

Вдале в композиційному плані логічне розміщення різноманітного інформаційного матеріалу, безумовно, допоможе читачеві ознайомитися і засвоїти його. Цьому сприяє і чітка послідовність викладення матеріалу.

Великий колектив висококваліфікованих фахівців, маючи значний досвід клінічної, наукової, викладацької, організаційної та методичної роботи, провівши грандіозну роботу, видав сучасний підручник, який відповідає сучасним вимогам викладання фтизіатрії та пulьмонології у вищих медичних навчальних закладах України III–IV рівня акредитації. Матеріали праці повністю відповідають діючій програмі підготовки лікарів-інтернів за фахом «Пulьмонологія та фтизіатрія». Висвітлена в підручнику інформація корисна й необхідна для фтизіатрів, пulьмонологів, алергологів, лікарів-інтернів інших спеціальностей, фахівців первинної лікарської ланки, сімейних лікарів, студентів вищих медичних навчальних закладів.

Перший том складається з трьох частин, які мають XXVI розділів. Загальна частина включає розділ I — «Історія пulьмонології та фтизіатрії» та чотири розділи, які висвітлюють питання анатомії і фізіології дихальної та інших систем організму людини, збудника туберкульозу і мікобактеріозу, патогенез, імунологію, епідеміологічну ситуацію з туберкульозу та захворювань респіраторної системи, їх виявлення та діагностику.

Дві спеціальні частини: одна з них «Клінічна пulьмонологія» складається з 10 розділів і друга спеціальна частина «Клінічна фтизіатрія» — також із 10 розділів та з 2 додаткових розділів «Туберкульоз, асоційований з ВІЛ-інфекцією» і «Мікобактеріози».

Становлять інтерес важливі статистичні дані, приведені щодо епідеміологічної ситуації з туберкульозу і нетуберкульозних легеневих захворювань у світі та Україні. Дуже вагомими і вкрай необхідними для лікарів і студентів є описані шляхи виявлення і діагностики туберкульозу та нетуберкульозних захворювань респіраторної системи.

У другій частині («Клінічна пulьмонологія») підручника послідовно, в доволі доступній формі широко висвітлені захворювання респіраторної системи, причини їх розвитку, клініка та лікування, невідкладна допомога на догоспітальному етапі. Велику увагу приділено профілактиці захворювань бронхолегеневої системи.

Третя частина підручника присвячена власне клінічній фтизіатрії, доволі чітко детально викладено питання класифікації, первинного туберкульозу, клінічних форм туберкульозу верхніх дихальних шляхів, бронхів та легень. Особлива увага приділена туберкульозу позалегеневої локалізації, в тому числі туберкульозу оболонки і речовини мозку, що є вкрай необхідним для різних за фахом лікарів. Дуже корисними глибокими за змістом є розділи XXI, XXII, XXIII, в яких висвітлено питання ВІЛ/СНІД-асоційованого туберкульозу, туберкульозу у поєднанні з іншими захворюваннями, а також мікобактеріозу легень та інших органів.

З належною повнотою і послідовністю написані питання диференційної діагностики легеневого і позалегеневого туберкульозу. Лікування хворих на туберкульоз висвітлено всебічно, детально, відповідно до Адаптованої ДОТС-стратегії в Україні та Стоп-ТБ-стратегії. Особлива відповідальність покладається на медичні заклади, що здійснюють лікування хворих на туберкульоз. Вони не лише мають призначати відповідний режим лікування, а й обов'язково виконувати цей режим в повному обсязі до повного завершення лікування. Детальний опис можливих комбінацій різних препаратів, способи їх введення з використанням місцевого їх застосування допомагає лікарю у виборі того чи іншого методу індивідуального лікування. Цінною і виправданою в епідеміологічній ситуації, на думку авторів підручника, є хіміотерапія в поєднанні з колапсотерапією, зокрема штучним пневмотораксом і штучним пневмоперитонеумом.

У рецензованому підручнику, на нашу думку, доцільним було б привести і конкретизувати дієтичні столи, оскільки перебіг туберкульозу часто відбувається в поєднанні з іншими нетуберкульозними захворюваннями; засоби народної медицини; більш широко конкретизувати висвітлення санаторно-курортного лікування.

Другий том доповнює перший відомостями медичного, довідкового, ілюстративного та нормативного спрямування переважно для самостійної роботи, складається із двох частин: одна частина «Прикладна пulьмонологія і фтизіатрія» включає 10 розділів. Кожен із розділів містить дуже цінну й необхідну інформацію. Однак особливо хочеться виділити розділ практичного спрямування «Медична допомога при невідкладних станах у пulьмонології та фтизіатрії».

І як завершення в останній частині підручника чітко окреслені «Посилання на інформативно-правові документи», знання яких є фундаментом роботи лікарів фтизіатрів, пulьмонологів та фахівців первинної лікарської ланки та поліклініки. Потрібною і дуже корисною є таблиця лабораторних показників. У попередніх підручниках не було подібної інформації, тому цей

підручник в повному розумінні цього слова можна вважати універсальним, що відображає сучасний рівень медичної науки і відповідає потребам практичної охорони здоров'я.

Однак було б перебільшенням вважати, що ця велика колективна праця вільна від недоліків. У рецензованому підручнику трапляються важкі вислови, деякі упущення, зокрема недостатньо висвітлено певні питання, в тому числі туберкульозу серцево-судинної системи, туберкульозу у психічних хворих, дієтотерапії хворих

на туберкульоз в поєднанні з іншими недугами. Більш конкретного опису потребують питання санаторно-курортного лікування. При перевиданні підручника корисним стане зображення багатьох рисунків у кольорі, а також доповнення книги предметним покажчиком.

Проте це в жодному разі не зменшує цінності цього універсального підручника. Загалом слід відзначити фундаментальність і універсальність праці, у прекрасній формі за стилем і суттю викладений обширний теоретичний і практичний потен-

ціал висококваліфікованого колективу авторів, які заслуговують на присудження Державної премії та щиро вдячність, побажання творчої наснаги на оновлене друге видання.

Професор кафедри пропедевтики внутрішньої медицини та фізіотерії, доктор медичних наук Тернопільського державного медичного університету ім. І.Я. Горбачевського

І.Т. П'ятночка

Рецензія

на навчально-методичний посібник «Еталони практичних навиків з терапії», навчальні посібники «Неотложные состояния в клинике внутренней медицины», «Фармакотерапия заболеваний пищеварительной системы в практике терапевта», «Фармакотерапия заболеваний сердечно-сосудистой системы в практике терапевта», «Диагностика, лечение, иммунопрофилактика гриппа и других острых респираторных вирусных инфекций», збірники питань та тестових завдань для атестації лікарів зі спеціальності «Терапія» в 2 частинах (для слухачів передатестаційних циклів) та методичний посібник «Сучасні стратегічні підходи до корекції сумарного кардіоваскулярного ризику у пацієнтів з есенціальною артеріальною гіпертензією та супутнім цукровим діабетом 2 типу»

Цикл посібників, розроблений під керівництвом завідувача кафедри терапії Національної медичної академії післядипломної освіти ім. П.Л. Шупика доктора медичних наук, професора, заслуженого лікаря України Швець Наталії Іванівни, присвячений новим технологіям підвищення кваліфікації лікарів та інтернів з терапії.

Вищезазначені посібники є новими інформативними виданнями, у яких поєднано ідеї класичної терапії з сучасними діагностичними та лікувальними технологіями. Викладено сучасні відомості щодо етіології, патогенезу, клініки, діагностики та лікування захворювань внутрішніх органів, вивчення яких передбачене навчальними планами та програмами, затвердженими МОЗ України.

У навчально-методичному посібнику «Еталони практичних навиків з терапії» представлено великий обсяг практичних навиків, якими має оволодіти лікар-терапевт в інтернатурі, а також застосовувати їх у подальшій практичній діяльності. Практичні навики відіграють найважливішу роль у процесі правильної діагностики захворювань внутрішніх органів та їх лікування. Наведені методи опитування і фізикального обстеження хворих, найбільш поширені у клінічній практиці сучасні лабораторні (оцінка аналізів крові та сечі, біохімічного аналізу крові, коагулограми, визначення групи крові, тестів для виявлення цукрового діабету, дихальних тестів тощо), інструментальні (електрокардіографічні, ультразвукові, ендоскопічні, рентгенологічні, оцінка стану коронарного кровообігу за допомогою проб із дозованим фізичним навантаженням, функціонального стану серцево-судинної системи за допомогою фармакологічних проб, добового моніторингу артеріального тиску, функції зовнішнього дихання, езофагогастроуденофіброскопії та ін.) методи дослідження функціонального стану внутрішніх органів і систем. Докладно викладена техніка кожного методу, показання і протипоказання до його застосування та інтерпретація

отриманих результатів. Заслужують на увагу і детально викладені практичні навики в процесі надання невідкладної медичної допомоги хворому: непрямий масаж серця, трахеотомія, штучна вентиляція легень, тимчасова зупинка кровотечі та ін. Висвітлено норми лабораторних показників, основні симптоми та синдроми у клініці внутрішніх хвороб і перелік препаратів, які найчастіше застосовуються у практиці лікаря-терапевта. Для покращання засвоєння матеріалу після кожного практичного навика наводяться контрольні питання та задачі з відповідями на них.

Важливе значення у роботі лікарів-терапевтів має удосконалення знань щодо діагностики та лікування невідкладних станів. Невідкладні стани вимагають негайного надання медичної допомоги, і від своєчасного надання цієї допомоги, а також від її якості залежать здоров'я і життя людини. Післядипломне навчання має бути засноване на більш глибокому засвоєнні практичних знань з основ невідкладної та інтенсивної терапії. У навчальному посібнику «Неотложные состояния в клинике внутренней медицины» на сучасному рівні описані невідкладні стани при захворюваннях внутрішніх органів: серцево-судинних, легневих, травної системи, нирок, ендокринної патології, а також при впливі зовнішніх причин (травмах, опіках, утопленні, харчових токсикоінфекціях, гострих отруєннях і т.д.). Перелік невідкладних станів відповідає уніфікованим програмам для лікарів-інтернів та слухачів передатестаційних циклів з терапії, затвердженим Міністерством охорони здоров'я України. Наведені критерії діагностики, які базуються на симптомно-синдромних принципах, з використанням даних основних клініко-лабораторних, біохімічних, інструментальних методів дослідження, а також засобів сучасної оцінки функціонального стану внутрішніх органів і систем. Описано схеми і алгоритми надання ургентної допомоги, показання та протипоказання до призначення фармакологічних препаратів і застереження при їх застосуванні.

Проблема індивідуалізації лікування захворювань травної системи з урахуванням існуючих світових стандартів набуває особливої актуальності у наш час. Для якісної оптимізації їх діагностики та лікування створено навчальний посібник «Фармакотерапия заболеваний пищеварительной системы в практике терапевта». Використана сучасна медична термінологія, матеріали останніх Міжнародних гастроентерологічних конгресів, об'єднаних Європейських гастроентерологічних тижнів, Європейських гепатологічних форумів, Українських конгресів, а також власний досвід авторів. Наведено основні синдроми при захворюваннях травної системи, класифікації, діагностичні критерії, сучасні протоколи лікування захворювань стравоходу, пептичної виразки, панкреатитів, гепатитів, цирозів, захворювань кишечника та ін. Особлива увага приділяється ураженням травної системи нестероїдними протизапальними препаратами, невідкладним станам (шлунково-кишкова кровотеча, печінкова коліка, печінкова кома тощо) та алгоритмам ургентної допомоги. Описані гелмінтози, які займають значне місце у патології людини. За величиною шкоди, яку вони наносять здоров'ю пацієнтів, їх відносять до чотирьох провідних причин серед хвороб і травм. Представлені клініка, діагностика та принципи лікування гелмінтозів, лямбліозу. У додатках висвітлено сучасні діагностичні методи з використанням новітньої апаратури: дихальні тести, діагностика гелікобактерної інфекції та ін. Описана клінічна фармакологія основних препаратів, які застосовуються у практиці лікаря-терапевта для лікування пацієнтів із захворюваннями травної системи, гелмінтозів. Звертається особлива увага на лікарські засоби, які слід виключити або застосовувати з обережністю при захворюваннях печінки, ниркової недостатності, у період вагітності.

Захворювання серцево-судинної системи наявні у щоденній практиці терапевта. Проблема індивідуалізації лікування цих захворювань і раціонального вибору схеми те-